

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.91
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2021.25.16>

ДОВГА М. О.,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

ДЯЧЕНКО С. В.,
кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Університету державної фіскальної служби України

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ

Анотація. У цій статті автори досліджують такі проблеми, як: основні аспекти розвитку цивільного судочинства Європейського Союзу, його сучасний стан, перспективи розвитку цивільного судочинства України за європейськими стандартами, аналіз стану наукових досліджень у цій сфері, дослідження та аналіз особливостей цивільного судочинства таких країн, як Франція та Німеччина, можливість перейняття Україною кращого досвіду цих країн у такій сфері. Автори також досліджують принципи цивільного судочинства європейського цивільного процесуального законодавства загалом та окремих країн, аналізують основні його положення, особливості судоустрою Франції та Німеччини, його відмінності від судоустрою України, позитивні та негативні сторони. У роботі йдеться про історію розвитку цивільного судочинства Європейського Союзу, п'ять напрямів, за якими воно може розвиватися, проблеми, які можуть при цьому виникнути, шляхи їх можливого вирішення. У статті проводиться аналіз Європейських правил цивільного процесу та Принципів транскордонного цивільного процесу ALI/UNIDROIT, що дозволяє також торкнутися теми міжнародного цивільного судочинства. У роботі аналізується вплив європейського та міжнародного цивільного процесуального законодавства на цивільний процес в Україні, її співпрацю з міжнародними організаціями у цій сфері. У статті також

розглядаються проблеми українського цивільного судочинства. У статті проводиться аналіз судоустрою Франції, її цивільного процесуального законодавства, досліджуються альтернативні способи вирішення суперечок у цій країні, статус судових примирителів та особливості їх діяльності, їх права та обов'язки, розглядаються права та обов'язки сторін та інших учасників цивільного процесу, його принципи, особливості розгляду цивільного спору між Францією та іншими країнами-членами Європейського Союзу, роль рішення суду у примиренні сторін, особливості укладення акта про досягнення угоди між сторонами. У ході аналізу судової системи Німеччини досліджувалися такі питання, як: склад суду, юрисдикція судів ФРН, особливості принципів цивільного процесуального законодавства Німеччини, особливості доказування під час розгляду справи у суді, права та обов'язки сторін провадження, права та обов'язки судді та інших учасників цивільного процесу Федеративної Республіки Німеччини. Наприкінці статті автори роблять висновок про стан європейського, французького та німецького цивільного судочинства, його позитивні та негативні сторони, акцентуючи увагу на подальший розвиток цього дослідження.

Ключові слова: судочинство, цивільне судочинство, принципи цивільного судочинства, цивільне процесуальне законодавство, судоустрій, справедливість.

Постановка проблеми. У зв'язку з досягненням Європейським Союзом великих успіхів у зближенні права своїх держав-учасників і продовженням подальшої «федералізації» цієї спільноти дослідникам українською цікаво, яким чином буде відбуватися подальший розвиток окремих його галузей та інститутів. Значна увага приділяється цивільному процесу, оскільки частка користувачів судових систем країн-учасниць постійно зростає: всі зацікавлені у якісному правосудді. Європейське нормативне втручання у цивільний процес стало предметом вивчення і за межами ЄС, оскільки в інших країнах можновладцям також цікаво, яким чином вдається розвинути відповідні норми [1, с. 525].

Зазначимо, що процес розвитку цивільного судочинства у ЄС завжди був еволюційним: у ньому не простежувалося прагнень одномоментно впроваджувати нові правові норми і замінювати ними наявне національне право. Проте з 1957 по 2017 рік цивільне судочинство в ЄС набуло важливого значення, перетворившись на галузь права, що забезпечує захист базових прав і свобод. Нині цей комплекс норм призначений для надання відповідним особам в ЄС єдиного режиму, який був би досить якісним, щоб можна було говорити про дотримання загальноєвропейських у всьому світі стандартів судочинства [2, с. 51]. Проголошений «простір правосуддя» перестав бути порожньою декларацією, перетворившись на об'єктивно наявну необхідність.

Науковці виділяють п'ять можливих сценаріїв розвитку цивільного судочинства у ЄС: 1) продовження вже сформованої політики «поступового зближення» за рахунок прийняття окремих Регламентів і Директив; 2) заміна всіх чинних національних галузей цивільного судочинства єдиною європейською моделлю; 3) чітке розмежування компетенції між національним і європейським цивільним судочинством з тим, щоб кожне з них діяло у своїй сфері ведення (і не суперечило іншому); 4) уведення додаткової

(на додаток до 28 наявних національних) системи європейського процесуального права (29), яка буде діяти як у транскордонних, так і в суто національних справах, але доступна буде лише «опціонально», тобто за вибором зацікавлених осіб; 5) опора наявних національної та європейської системи на єдиний перелік стандартів, що затверджений на «федеральному» рівні і обов'язковий для будь-яких процедур. Іншими словами, дискусія йде щодо того, чи потрібен Європі один (єдиний) режим, два режими або 29 режимів здійснення правосуддя [3, с. 148].

У цій дискусії намітилася тенденція до збереження поточного *status quo* в цивільному процесі з поступовою передачею ЄС більшої кількості повноважень у транскордонних внутрішньокмунітарних справах, але із залишенням функції здійснення правосуддя за національними судами. Що ж стосується дуалізму процесуального права, то його можна вирішити за рахунок прийняття на європейському рівні «загальних процесуальних стандартів», які б діяли як у внутрішньому, так і у «федеральному» праві та відображали найбільш важливі ідеї та цінності країн Європейського Союзу загалом.

На підтвердження цієї позиції спільними зусиллями Європейського правового інституту (ELI) та УНІДРУА (UNIDROIT) з 2013 року розробляються Європейські правила цивільного процесу. Такий ненормативний документ має закріпити загальні основи процесу, які б дозволили країнам більш довірливо ставитися до правових систем різних країн [4]. Загалом ця ініціатива схожа на наявні Принципи транскордонного цивільного процесу ALI/UNIDROIT, які були створені для того, щоб застосовуватися в будь-якій системі, будь-якому регіоні світу для вирішення спорів, що впливають з відносин міжнародної торгівлі, за участю іноземного елемента [5, с. 375–376]. Однак для цих принципів характерний глобальний аспект, тому нині можна говорити лише про регіоналізацію підходів до здійснення правосуддя. І простір Європейського Союзу, безумовно, є регіоном, де такі загальні погляди досягли найбільшої консолідації [6]. У зв'язку з цим проект ELI/UNIDROIT має всі шанси на успіх, а тому повинен бути ретельно оцінений і опрацьований за участю всіх зацікавлених осіб: теоретиків і практиків як європейського, так і національного рівня кожної з держав-учасників. Безумовною перевагою проекту є опора не тільки на норми права ЄС, а й на більш широкий європейський *acquis*, доктринальні напрацювання (висновки комісії Сторма), Принципи ALI/UNIDROIT. Тим самим гарантується спадкоємність цих нормативних і неформальних джерел врахування вже наявних досягнень. Європейські правила в ідеалі повинні спиратися на всю сукупність норм та установок, прийнятних для усіх країн ЄС [7].

Таким чином, розвиток цивільного судочинства ЄС ішов від індивідуальних моментів до більш загальних. Починаючи з прикладних аспектів міждержавного співробітництва ця галузь права поступово наповнювалася новим змістом. Щодо України, то правові орієнтири судового співробітництва у цивільних справах на законодавчому рівні були задекларовані

уратифікованій у 2014 році Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням цього питання займалися: К. Алімов, І. Атаманчук, С. Васильєв, Н. Голубєва, І. Ізарова, В. Комаров, Б. Левенець, Д. Слинко тощо.

На думку І. Ізарової, для розвитку цивільного судочинства варто було б додати такі нові принципи, як принцип пропорційності та принцип неприпустимості зловживання цивільними процесуальними правами. Основним принципом у сучасному цивільному судочинстві України має бути принцип "case management". Цей принцип передбачає необхідність вибору найдосконалішого шляху розгляду тієї чи іншої справи. Цей принцип дозволить суддям бути більш вільними у вирішенні цивільних справ [8, с. 135].

Вітчизняні науковці (І. Атаманчук, І. Ізарова, В. Комаров та ін.) визначають такі ключові європейські стандарти, які підлягають впровадженню у сферу процесуально-правового регулювання цивільного судочинства в Україні, як: доступність правосуддя у цивільних справах; незалежний та справедливий суд; ефективний судовий захист та виконання судових рішень. Принципи цивільного судочинства пропонується розглядати як основу для встановлення стандартів. У нормотворчому процесі впровадження європейських стандартів у сферу процесуально-правового регулювання цивільного судочинства України слід враховувати особливості системних зв'язків національного процесуального законодавства, динаміку змін у європейських моделях цивільного процесуального регулювання здійснення судочинства [9].

Мета дослідження полягає у аналізі стану європейського цивільного судочинства загалом, досвіду Франції та Німеччини у цій сфері, пошуку позитивних та негативних сторін їх цивільного судочинства, умов перейняття європейського досвіду цивільного судочинства для України.

Виклад основного матеріалу. Нині українське цивільне судочинство все ще є недосконалим та потребує коригування. Основною його проблемою нині є те, що воно не завжди відповідає нормам Європейської конвенції з прав людини. Тому судочинство в нашій країні часто є несправедливим та порушує права та свободи громадян. Саме тому Україні варто досліджувати та переймати досвід іноземних держав, зокрема Франції. Цивільне судочинство цієї держави поєднує у собі певну консервативність та адаптивність до реформ та інших соціально-політичних змін. Стаття 2 Цивільного процесуального кодексу України визначає завдання та принципи цивільного судочинства, серед яких зазначено: справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [10, с. 92].

Нині у цивільному судочинстві сторони у справі більш не мають повного контролю над процесом і, як результат, обидві визнають необхідність пошуку істини в процесі. Ці зміни почалися у Франції у 1935 р., коли було введено правило управління процесом за допомогою *juge charge de suivre la procedure* (суддя, відповідальний за вирішення справи). Згодом з'являється інститут судового примирителя (*Conciliateur de justice*).

Відзначимо, що процедурам примирення у французькому цивільному процесуальному праві відводиться особливе місце. Цей висновок підтверджується тим, що у ст. 21 ч. I «Попередні положення» кн. I «Положення, загальні для всіх судів» Цивільного процесуального кодексу Франції серед принципів цивільного процесу міститься принцип сприяння примиренню сторін, який встановлює, що примирення сторін є обов'язком суду [13].

Нині у Франції законодавчо врегульовані і практикуються такі альтернативні способи урегулювання суперечок, як: переговори, медіація, консіліація (погоджувальна процедура), мирова угода, експертиза, арбітраж (третейський суд) і партисипативна процедура.

Розкриємо особливості судового примирення (*la conciliation menée par un conciliateur de justice*), передбаченого:

- Цивільним процесуальним кодексом Французької Республіки;
- Цивільним кодексом Французької Республіки;
- Законом «Про судоустрій та організацію громадянського, кримінального та адміністративного судочинства» № 95-125 від 08.02.1995;
- Декретом «Про судових примирителів» № 78-381 від 20.03.1978.

У статтях 127–129 гл. I ч. VI «Примирливе впровадження» кн. I ЦПК ФР закріплені такі базові принципи:

- Сторони можуть примиритися як з власної ініціативи, так і за проханням суду. Примирення можливе на будь-якій стадії судового процесу.
- Спроба примирення, якщо інше не передбачено законом, проводиться в той момент і в тому порядку, який суд визнає найбільш сприятливим і ефективним.
- Суд, якому належить зробити спробу примирення, має право зобов'язати сторони зустрітися із судовим примирителем, який проінформує їх про процедуру примирення в порядку, встановленому ст. 22-1 Закону від 08.02.1995 № 95-125.

Сторони в будь-який момент мають право клопотати перед судом про підтвердження факту їхнього примирення.

Правовий статус судових примирителів визначено Декретом, відповідальність за виконання якого покладено на міністра юстиції. Зазначеним нормативно-правовим актом якраз і був заснований інститут судових примирителів, основним завданням яких є мирне врегулювання спорів у порядку, встановленому ЦПК Франції.

Судові примирителі виконують покладені на них функції на добровільній основі. Разом із тим вони отримують фіксовану компенсацію, щоб покрити витрати, пов'язані з виконанням їхніх обов'язків (канцелярські,

поштові, оплата телефонних розмов тощо). Така допомога виплачується щоквартально, її розмір встановлюється спільною постановою міністра юстиції і міністра фінансів.

Основні вектори діяльності судового примирителя передбачено ст. 129-1–129-5 гл. II ч. VI «Примирливе впровадження» кн. I ЦПК Франції [11]:

Суд має право в установленому порядку делегувати свої повноваження щодо примирення сторін призначеному ним судовому примирителю. У цьому разі суд визначає дату початку такої процедури і термін для врегулювання спору, який спочатку не перевищує двох місяців, однак згодом може бути продовжений.

З метою примирення сторін судовий примиритель вправі викликати їх представників для переговорів у визначений ним час і встановлене ним місце. В процесі примирення за участю судового примирителя сторонам може бути надана допомога спеціально уповноваженими на те судом особами.

Судовий примиритель вправі опитати будь-яку сторонню особу за місцем її знаходження (за згодою сторін і такої особи), чиї свідчення можуть бути необхідними для досягнення примирення.

Цікаво, що результати діяльності судового примирителя, а також матеріали і свідчення, отримані ним у процесі процедури примирення, не можуть бути без згоди сторін використані як докази в ході подальшого провадження у цій справі. Крім того, вони не можуть бути ніяким чином використані у провадженні по інших справах.

Судовий примиритель ставить суддю до відома про труднощі, з якими він стикається під час виконання покладених на нього функцій, а також про успішне або про невдале закінчення процедури примирення. При цьому суддя може припинити в будь-який момент процедуру примирення – на прохання однієї зі сторін або за ініціативою судового примирителя. Суд має право також припинити цю процедуру за своєю ініціативою, якщо її належне здійснення опиниться під загрозою зриву. Секретар суду повідомляє про припинення цієї процедури судового примирителя і сторони.

Рішення судді в процесі делегування повноважень щодо примирення сторін належать до актів застосування права, що приймаються у судовому порядку.

Що стосується процесуального оформлення результатів примирення (ст. 130–131 гл. III ч. VI «Примирливе провадження» кн. I ЦПК ФР) зазначено, що угода, досягнута сторонами під час врегулювання спору (в тому числі частковому), оформлюється протоколом про примирення, який підписується суддею і сторонами, або актом про примирення, підписаним сторонами і судовим примирителем.

Виписки з протоколу про примирення, завірені суддею, можуть бути видані сторонам на підставі їх клопотання. Вони є виконавчими документами.

Сторони вправі також подати на затвердження суду акт про примирення, підготовлений за участю судового примирителя. Затвердження такого акта виконується судом у порядку окремого провадження.

Нарешті, в ЦПК ФР є книга V «Вирішення спорів мирним шляхом», гл. II ч. I «Договірні процедури медіації та примирення», яка містить особливі положення, що регламентують інститут судових примирителів. Так, задекларовано права будь-якої фізичної або юридичної особи на звернення до судового примирителя.

Своєю чергою судовий примиритель має низку повноважень для ефективного виконання покладених на нього функцій. Він має право в разі необхідності запросити зацікавлені сторони на зустріч. Останні можуть з'явитися у супроводі іншої повнолітньої особи на свій вибір, яка повинна підтвердити свою особу.

Судовий примиритель за згодою зацікавлених сторін може з'явитися на місце події і опитати будь-яких осіб, яких вважатиме за необхідне, за умови їх згоди.

Судовий примиритель може, за згодою сторін, скористатися допомогою іншого судового примирителя, що працює при цьому апеляційному суді. В ході зустрічі сторін судові примирителі можуть обмінюватися відомостями по переданих їм заявах. Акт, що засвідчує угоду сторін, повинен бути підписаний обома судовими примирителями [12, с. 90–96].

У разі примирення, навіть часткового, може бути складений акт про досягнення угоди, підписаний сторонами і судовим примирителем. Факт примирення може бути також зафіксований в акті, підписаному судовим примирителем і однією або кількома сторонами, якщо одна або кілька сторін письмово оформили умови угоди і підтверджують це в акті, підписаному ними і складеному за відсутності судового примирителя. У такому разі останньому необхідно завізувати цей акт і прикласти його до акта про досягнення угоди. Складання акта про досягнення угоди обов'язкове в разі, якщо результатом примирення стає відмова від будь-якого права. По одному примірнику акта про досягнення угоди надається кожній зацікавленій особі. Також судовий примиритель негайно подає один примірник акта про досягнення угоди в канцелярію суду малої інстанції.

Клопотання про затвердження судом акта про досягнення угоди подається судді у вигляді заяви від однієї зі сторін, якщо тільки інша сторона не висловила своїх заперечень проти такого твердження. Проте, якщо процедура примирення припиняє транскордонну суперечку, заява подається усіма сторонами спору або однією зі сторін за умови підтвердження безумовної згоди інших сторін. Така угода може бути включена в акт про досягнення угоди. При цьому транскордонною визнається суперечка, в якій на момент звернення до процедури примирення, як мінімум, одна зі сторін перебувала або проживала постійно на території будь-якої держави-члена Європейського Союзу, крім Франції, а інша сторона перебувала або проживала постійно на території Франції [12].

Крім того, ч. III кн. V ЦПК ФР містить положення, що стосуються судового порядку затвердження результатів примирення. Зокрема, угода, яку сторони досягли в процесі примирення, може бути передана з метою надання їй виконавчої сили на затвердження компетентного суду. Суддя, на розгляд якого було передано угоду, не має права змінювати її умови. Він виносить рішення за поданою на його розгляд заявою без проведення судового засідання, за винятком випадків, коли вважає за необхідне заслухати сторони. Якщо заява була задоволена, будь-яка зацікавлена особа вправі звернутися до судді, який виніс відповідне рішення, за отриманням виконавчого документа. Рішення про відмову в затвердженні угоди може бути оскаржене в апеляційному порядку. Апеляційна скарга подається до канцелярії апеляційного суду. Вона розглядається судом у порядку окремого провадження.

Сучасне цивільне судочинство повинне відповідати викликам часу щодо забезпечення справедливості згідно з Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод. Нині намітилася тенденція до зближення структур національного цивільного процесуального права, що зумовлене вимогою забезпечення загальних стандартів юридичної безпеки у світі. У контексті євроінтеграційних прагнень України вивчення досвіду зарубіжних країн, зокрема Німеччини, є актуальним.

Правила, що регулюють механізм судової системи Німеччини, встановлені Законом «Про судоустрій» від 12 вересня 1950 року в редакції Закону від 9 травня 1975 року з подальшими змінами. Ця система є судами п'яти видів: а) суди загальної юрисдикції, що розглядають усі справи, які закон не відносить спеціально до компетенції якого-небудь іншого суду; б) суди у трудових справах; в) адміністративні суди, що розглядають спори між громадянами і державними органами; г) суди у соціальних справах; і г) фіскальні суди з податкових питань [15].

Крім того, в цій країні діє також Федеральний Конституційний Суд. Цей суд є судом особливої юрисдикції, якому осудні справи за скаргами про неконституційність німецьких нормативних актів, так само як і справи про порушення конституційних прав громадян. Він також розглядає справи щодо суперечок про компетенцію німецьких федеральних установ. Які-небудь надзвичайні суди в Німеччині заборонені законом.

У кожному німецькому суді діє президія, яка вирішує найбільш важливі питання діяльності суду. Згідно з положеннями статті 21 а) Закону «Про судоустрій» президія суду складається з його голови або судді, що виконує його обов'язки, а також із суддів, вибраних у кількості, яка залежить від штатного розкладу суддів у цьому суді. Так, у разі, коли штат суддів налічує 80 чоловік, до складу президії вибираються десять суддів; у разі штату 40 суддів – президія становить вісім суддів; у разі штату 20 суддів – президія складається з шести суддів; у разі штату 8 суддів – у президію вибираються чотири судді [16].

Згідно зі статтею 12 Закону «Про судоустрій» суди загальної юрисдикції складаються з: 1) місцевих судів (Amtsgerichte); 2) регіональних судів (Landgerichte); 3) вищих судів (Oberlandesgerichte); і 4) Федерального Вер-

ховного Суду (Bundesgerichtshof), який є судом вищої інстанції у системі судів загальної юрисдикції. Вказані суди розглядають у межах своєї компетенції позови у цивільних, комерційних і сімейних справах, а також вимоги непозовного виробництва, перераховані в статті 22 а) згаданого Закону. У їх компетенцію входить також і розгляд кримінальних справ [17].

Сучасна концепція цивільного судочинства Німеччини сформувалася під безпосереднім впливом австрійської, яка побудована на основі соціальної моделі цивільного процесу. Концепція такого підходу передбачає, що найвищим благом під час розгляду цивільних справ у судах є швидке винесення правильного і справедливого рішення. Для досягнення поставленої мети і суд, і сторони повинні всіляко сприяти один одному для з'ясування повної картини обставин справи. Саме для цього законодавець надає суду повноваження і покладає на сторони певний ряд публічно-правових за своєю природою обов'язків, реалізація і виконання яких будуть сприяти встановленню істини у справі.

Основними принципами, на яких базується соціальна модель цивільного процесу, є принципи концентрації і кооперації. Принцип кооперації передбачає, що суд і сторони повинні «дружно» здійснювати процесуальні дії таким чином, щоб була досягнута об'єктивна істина у справі. Принцип концентрації означає, що кожна цивільну справу потрібно розглядати у максимально короткі терміни. Для цього всі процесуальні дії та надання доказів повинні відбуватися вчасно, не допускається представлення нових доказів до суду апеляційної інстанції.

Модель збору доказового матеріалу у цивільному судочинстві Німеччини є слідчою. Про це свідчить розширення повноважень суду щодо збору доказового матеріалу, а також закріплення публічних за своєю природою обов'язків сторін.

Реформа цивільного процесуального законодавства Німеччини 2001 року передбачала оптимізацію функціонування судової системи. Подолання диверсифікації цивільного процесу уявлялося за допомогою посилення судів першої інстанції шляхом закріплення настановчого зобов'язання суддів і обов'язків сторін надавати докази. У результаті реформування норм про апеляцію і касацію суди вищих інстанцій практично позбавлені можливості перегляду справи повторно. Для цього повинні бути виняткові обставини, зазначені у законі [18].

Обов'язок надання доказів – це один із основоположних обов'язків сторін, який тісно пов'язаний із приватним інтересом сторін, що виражається в прагненні до перемоги у суперечці, принципами змагальності і диспозитивності [19]. При цьому обов'язок надати суду докази з підстав, зазначених у ст. 57 ЦПК Німеччини, необхідно відрізнити від обов'язку сторін надавати докази за ЦПК Німеччини (§ 142). Наведені норми схожі тільки на перший погляд. Різниця між ними суттєва і полягає вона в тому, що обов'язок сторін надавати докази за ЦПК Німеччини походить від більш загального публічного процесуального обов'язку – обов'язку спри-

яння сторін процесу, а також у тому, що норма ЦПК Німеччини допускає покладання зазначеного обов'язку на сторону з ініціативи суду. клопотання сторони про витребування доказів не потрібне.

Німецький ЦПК закріплює обов'язок доведення, який засновується на традиційному для цивілістичного процесу постулаті – доводить той, хто стверджує. З цієї причини тривалий час і доктрина, і судова практика не допускали навіть найменшої можливості здійснення стороною дій, які можуть привести до перемоги процесуального супротивника у суперечці. Винятком з цього правила були положення §§ 422–425 ЦПК Німеччини, у яких передбачена можливість отримання документів від протилежної сторони за наявності в матеріальному законі обов'язку видачі такого документа [18, с. 173–184].

Загального процесуального обов'язку сторін з надання інформації один одному німецький ЦПК не містить. Крім обов'язку доведення, ЦПК Німеччини закріплює обов'язок сторін сприяти правосуддю, який є публічно-правовим і породжує цілу низку процесуальних обов'язків. До їх числа входить і обов'язок сторін подавати докази згідно з § 142 ЦПК Німеччини.

У Законі Німеччини «Про суддів» [18] у ч. 1 ст. 26 говориться, що суддя піднаглядний, але без обмеження своєї незалежності. Тут нагляд розуміється як можливість об'єктивного зауваження про неналежне виконання суддею своїх обов'язків або оцінки дії судді як протиправної, попередження судді й заклик його до почуття обов'язку (ч. 2 ст. 26 Закону «Про суддів»). І зауваження, і попередження є заходами саме нагляду, а не дисциплінарними заходами, оскільки не передбачають провини судді. Більшою мірою нагляд поширюється на вторинну, не основну діяльність суддів, не пов'язану зі здійсненням правосуддя. Йдеться про управлінську діяльність судді або про наявність таких фактів, як затягування розгляду справи.

Висновки. Отже, цивільне судочинство в Україні все ще є недосконалим. Головною причиною цього стало не досить ефективне законодавство та неправильне його розуміння судами та іншими державними органами. Це часто призводить до порушення прав людини та змушує особу, права якої порушили, звертатися до Європейського суду з прав людини. Саме тому перейняття досвіду Європейського судочинства та впровадження його в українську систему права так важливе для нашої країни.

Таким чином, на прикладі цивільно-процесуального законодавства Франції та Німеччини можемо говорити про цікавий та корисний досвід урегулювання цивільних спорів. Проте цей досвід ще не досить вивчений вітчизняною правовою наукою і потребує зваженої оцінки можливостей його застосування в українському цивільному судочинстві.

Література:

1. Clermont K. Integrating Transnational Perspectives into Civil Procedure: What not to Teach. *Journal of Legal Education*, 2006, Vol. 56(4), p. 525.
2. Hartnell H. 'Judicial Cooperation in Civil Matters' (EUstitia): the Politics of Civil Justice under the EU's Area of Freedom, Security and Justice (AFSJ). P. 51. URL: <https://eustudies.org/conference/papers/download/194>.

3. Rühl G. The common European Sales Law: 28-th regime, 2-nd regime or 1-st regime? *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2012, Vol. 19(1), p. 148.
4. ELI-UNIDROIT workshop on civil procedure held in Vienna. URL: <http://www.europeanlawinstitute.eu/news-events/news-contd/article/eli-unidroit-workshop-on-civil-procedure-held-in-vienna>.
5. Филатова М.А. Принципы транснационального гражданского процесса ALI/UNIDROIT: путь к гармонизации. *Ежегодник гражданского и арбитражного процесса*, 2006, № 5, с. 375–376.
6. Песоцька Ю.В., Дяченко С.В. Європейський принцип “case management” та необхідність його реалізації в цивільному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2020. С. 133–136. URL: http://lsej.org.ua/8_2020/34.pdf.
7. Атаманчук І.В. Впровадження європейських стандартів у сферу процесуально-правового регулювання цивільного судочинства України. *Правничий часопис Донецького університету*. 2019. № 1. С. 109–116.
8. Bux U. The European Law Institute/UNIDROIT Civil Procedure Projects as a Soft Law Tool to Resolve Conflicts of Law. P. 5. URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/556972/IPOL_IDA\(2017\)556972_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/556972/IPOL_IDA(2017)556972_EN.pdf).
9. Бонтлаб В.В. Поняття та ознаки міжнародних стандартів цивільного судочинства в умовах сьогодення. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 1(11). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15bvvvus.pdf>.
10. Ізарова І.О. Гармонізація цивільного процесу України та ЄС в умовах підписання Угоди про Асоціацію. *Актуальні питання державотворення в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 22 травня 2015 р. Київ : Прінт-Сервіс, 2015. С. 457–459.*
11. Інформаційно-довідкові матеріали до комітетських слухань на тему: «Лібералізація візового режиму між Україною та ЄС» станом на 14 червня 2013 р. URL: <https://comeuroint.rada.gov.ua/komevrouint/doccatalog/document?id=56234>.
12. Дяченко С.В., Пушкарьова Т.М. Принцип права на справедливий суд: елементи розгляду та практика Європейського суду з прав людини щодо України. *The Journal of Eastern European Law / Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. С. 90–96. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3607996>.
13. Комаров В.В., Сакара Н.Ю. Право на справедливий судовий розгляд у цивільному судочинстві : навчальний посібник. Харків, 2007.
14. Соловьев А.А., Филиппов Ю.М. Актуальные проблемы процедуры урегулирования споров с участием посредника (европейский опыт). *Судья*. 2011. № 12.
15. Шевчук С. Судовий захист прав людини : Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Вид. 2-е, випр., допов. Київ, 2007.
16. Жалинский А., Рёрихт А. Введение в немецкое право. Москва : Спарк, 2001. 744 с.
17. Захватаев В. Судова і арбітражна система Німеччини. *Український адвокат*. № 1–2 (65–66), січень–лютий 2012 року.
18. Назаров І.В. Історичний розвиток та сучасна структура судової системи Німеччини. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 134. С. 173–181.
19. Judiciary Act of German in the version of the promulgation of 19.04.1972, as last amended of 05.02.2009. URL: <http://eur-lex.europa.eu/n-lex/exec.html>.

20. Марчак А.Т., Дяченко С.В. Єдині підходи до стандартів цивільного процесу в Європі та в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2021. С. 96–99. URL: http://lsej.org.ua/1_2021/23.pdf.

Dovha M., Dyachenko S. The main aspects of European civil proceedings: experience for Ukraine on the example of France and Germany

Summary. In this article, the authors explore such issues as: the main aspects of the development of civil justice in the European Union, its current state, prospects for the development of civil justice in Ukraine by European standards, analysis of research in this area, research and analysis of civil justice in countries such as France and Germany, the opportunity for Ukraine to adopt the best experience of these countries in this area. The authors also study the principles of civil justice of European civil procedural law in general and individual countries, analyze its main provisions, the peculiarities of the judicial system of France and Germany, its differences from the judicial system of Ukraine, positive and negative sides. The paper deals with the history of the development of civil justice in the European Union, the five areas in which it can develop, the problems that may arise, and ways to solve them. The article analyzes the European rules of civil procedure and the Principles of cross-border civil procedure ALI/UNIDROIT, which also allows to address the topic of international civil proceedings. The paper analyzes the impact of European and international civil procedural legislation on civil proceedings in Ukraine, its cooperation with international organizations in this field. The article also considers the problems of Ukrainian civil proceedings. The article analyzes the judicial system of France, its civil procedure legislation, explores alternative ways of resolving disputes in this country, the status of conciliators and the peculiarities of their activities, their rights and obligations, considers the rights and obligations of parties and other participants in civil proceedings, principles, features of civil litigation between France and other member states of the European Union, the role of court decisions in conciliation of the parties, features of the conclusion of an act of agreement between the parties. The analysis of the German judicial system examined the following issues: composition of the court, jurisdiction of the courts of Germany, features of the principles of civil procedural law of Germany, features of evidence during the trial, rights and obligations of the parties, rights and obligations of judges and other participants process of the Federal Republic of Germany. At the end of the article, the authors draw a conclusion about the state of European, French and German civil proceedings, its pros and cons, focusing on the further development of this study.

Key words: judicial proceedings, civil proceedings, principles of civil proceedings, civil procedural legislation, judicial system, justice.